

Педагогіка ШКОЛИ

УДК 37.015.311:
[111.32+159.923+
177.782

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Головний і науковий редактор
Всеукраїнського науково-практичного журналу «Директор школи, ліцею, гімназії»,
кандидат педагогічних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 '2018

ВІД ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ ДО ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКОЇ: ПОВЕРНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТИ

З того моменту, коли визнаємо за вчителем його право бути у власній педагогічній діяльності нарівні зі своїми учнями ціллію та результатом, і це буде зафіксовано у нормативно-правових документах, почнеться стрімке повернення вчителя до себе, до своєї особистості, відбудеться справжня розкритість вчителя не на словах, а на ділі.

Діяльність, у якій вчитель і ціль, і результат – це творча педагогічна діяльність в авторському розумінні (далі – ТПД, Виговська, 1995). Якщо для класичної педагогічної діяльності (далі – ПД) вимога оволодіння педагогічною культурою професійного спілкування залишається для багатьох бажаною, але необов'язковою, то для творчої педагогічної діяльності ця вимога є органічною: без такого спілкування не буде і самої творчої педагогічної діяльності – друге без першого не існує. А це основне, що є головним в ПД вчителя – взаємодія, спілкування. За словами міністра Лілії Гриневич – це лобне місце. Така ТПД має увійти в номенклатуру діяльності, стати основною діяльністю вчителя, за уміння здійснювати яку оцінюватиметься успішність/якість отримання вчителем педагогічної освіти, його готовність бути професіоналом, майстром, творцем.

Ключові слова: поняття «людина», прогнозовані зміни педагогічної практики; особистісно орієнтована освіта, педагогічна культура професійного спілкування за Сухомлинським, творча педагогічна діяльність, віртуальний полілог, людиноцентриська педагогічна освіта.

Мета статті: познайомити читача з авторськими ідеями та розробками, зокрема і з результатами власного дисертаційного дослідження, які, за умов зазначеної потреби, напряму сприятимуть вирішенню головних завдань реформи НУШ і педагогічних вишів.

ПОСТАНОВКА ТА ОБГРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМИ

У всі часи підготовка вчителів як «висококваліфікованих фахівців» не була поза увагою ні освітянських керівників, ні вчених, ні громадськості. І зараз до вчителів, їхньої діяльності,

якості підготовки у ВНЗ та якості їхньої роботи у школах країни прикуті погляди багатьох: з *одного боку* – держави як до тих, хто плекає громадян країни, з *другого* – суспільства, бо саме вчителі або здатні, або ні задовольнити зрослі потреби батьків та молоді країни. Наголошу на тому, що українська освіта постійно перебуває в стані реформаційних змін. І цей процес продовжується. Учитель, система його підготовки, ефективність його діяльності та відповідність останньої вимогам часу залишаються в епіцентрі уваги реформаторів.

НОВА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: прецедент стратегічних змін

Запрошую Вас разом зі мною відійти від усталеного і звичного в підготовці вчителів і поміркувати над перспективами роботи сучасних учителів.

Усі наші найсучасніші та найкращі концепції щодо поліпшення і навчального, і виховного процесів, стану самого вчителя, його професійної підготовки, якості освіти, зокрема знань наших учнів, як і багато іншого та важливого, мають певний вплив, можна сказати «працюють», але винятково до дверей класної кімнати, поки вчитель ще не зайшов у клас до своїх учнів. Далі працюватиме вчитель САМ як уміє, як уважає за потрібне.

Тож, якщо ми насправді хочемо зробити шкільне життя дитини цікавим, щоб вчилася вона з радістю, зміцнювала свій людський інтелектуально-духовний потенціал, була здоровою і фізично, і духовно, почувалася щасливою, впевненою у собі людиною, **маємо подбати про те, щоб у клас зайшла найкраща людина – Вчитель!**

Тоді першим прецедентом для вищої педагогічної освіти стане насамперед така підготовка майбутніх учителів, щоб у класи до дітей заходили найкращі люди! Такий учитель, як говорив **В.О. Сухомлинський**, буде йти в клас до дітей з тим предметом, з якого він фахівець, а не навпаки, як робить більшість сучасних учителів.

ПОВЕРНЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ:

точка відліку

Ведемо мову про підготовку сучасного вчителя, а наповнюємо її традиційним усталеним змістом.

Тоді як у всесвіті вже відбулися й постійно відбуваються значні зміни [7]. В той же час і педагоги ставлять питання щодо недостатності того, чого навчає сучасна школа не лише в Україні, а й у світі в цілому. Не вчать послуговуватися власним мозком, до речі нагадати, що і вчителів цього не вчать. А далі – цифрові діти, вони мають жити в занадто щільному інформаційному світі, і цього їх треба вчити. В контексті цієї розмови нагадаю лише про світові наукові досягнення і Хокінга, і Докінза. Так Докінз довів власну гіпотезу, за якою альтруїзм – генетично зумовлена людська якість. А це напряму міняє саму сутність виховання сучасної людини. У зв'язку з чим нейрофізіологам, психологам і педагогам необхідно провести ще додаткові наукові дослідження щодо можливостей навчання, виховання, розвитку. У світі відбуваються не лише зміни у світобудові, а й у життєдіяльності самих суспільств: рівний доступ до освіти як принцип співжиття змушує переосмислити інклюзивну освіту [3], переосмислюється і сама ідентичність, насамперед українця [3], бо патріоти, які захищають Україну, ладні віддати і віддають за нею свої юні життя, а розмовляють російською. А це вже порушує звичний і усталений зв'язок: мова і патріотизм; актуальні дослідження, зокрема американських учених, на порядок денний ставлять завдання переосмислення всього понятійного апарату щодо проблем виховання, зокрема проблем мови, нації й ін.

Як колись В.О.Сухомлинський, так і нам залишається лише дивуватися сьогодні стосовно головного питання – людини, коли її роль у всесвіті значна як для самого життя, так і для кожного зокрема, а увага до людини декларується, більш того, і вища освіта, і середня не говорять про людське в навчально-виховному процесі. «Дивно і незрозуміло, – зауважував Василь Олександрович, – чому в час самоутвердження особистості школа не дає людині ніяких знань про неї, про людину, зокрема про те специфічне, що підносить людину над світом живого: про людську психіку, мислення й свідомість, про емоційну, естетичну, вольову і творчу сфери духовного життя. Той факт, що людина, по суті, нічого не знає про себе, часто буває джерелом великого лиха, за яке суспільству доводиться дорого розплачуватись» [10, 377-378].

У цій статті автор інформує читачів щодо можливостей виправлення стану з українським учительством, бо переконаний, що Учителем не колись має стати, а реально вже є таким, на якого сподівається наше суспільство, якого очікують діти України, тому й пропонує ТПД (див врізи на С. 44-45)!

Сдина умова цього розкривається словами педагога-реформатора Миколи Пирогова: «...обираючи цей шлях, прийдеться... вихователям... попрацювати», тож і продовжу: **працювати треба багато і серйозно, щоб насамперед зробити себе!**

Ми розказуємо про те, чого можна сьогодні навчити вчителів (врізи на С. 44-45). І це справді так: мій власний досвід викладача вищої школи дає мені підстави стверджувати таку можливість. **До захисту кандидатської я була абсолютно переконана, що авторська концепція ТПД 100-відсотково гарантує результат лише за однієї умови: якщо вчитель опанує її.**

Наголошу, що висновок стосовно 100-відсоткової гарантії поширюється лише на тих учителів, яких можемо вважати духовними, мудрими і компетентними людьми, які здобули сучасну фундаментальну педагогічну освіту.

Тож питання залишається відкритим для подальших дискусій: чи можна навчити цього всіх і чи потрібно це робити, а головне, КОГО треба вчити, ХТО здатен нею користуватися і КОМУ вона найбільше може прислужитися?

ЩО МИ ПРОПОНУЄМО СУЧАСНОМУ ВЧИТЕЛЮ аби стати йому майстром, професіоналом у власній педагогічній діяльності?

Зрозуміло, що все в роботі вчителя залежить від його культури, світогляду, концепції педагогічної діяльності, яку він щоденно й реалізує.

Ми розробили діяльність, в лоні якої розв'язується безліч актуальних проблем як теорії, так і практики – це творча педагогічна діяльність (ТПД) вчителя основної школи.

В своїй концепції творчої педагогічної діяльності як саморозвитку вчителя у цілісному навчально-виховному процесі ми намагалися заперечити характерну позицію відносно того, що діяльність педагога рутинна, будь-яка можливість власного розвитку у ній відсутня, вчителі не бачать для себе ні «купини, ні Казбеку». Другій позиції, яка являє собою стратегічне завдання сучасної школи і міститься в словах **М.І. Пирогова** «Дайте внутрішній людині ... час і засоби підкорити собі зовнішнього, ... і у вас ... будуть люди і громадяни... обираючи цей шлях, прийдець багатвом вихователям спочатку перевиховувати себе», дати постійний притулок у живому педагогічному процесі [9]. По-третє, прагнули довести, що **ідея співтворчості** – центральна у творчій педагогічній діяльності: як тільки заговорили про діяльність вчителя – це те саме, що ми вже почали говорити про діяльність учнів і навпаки.

Розкриємо далі деякі основні теоретичні положення зазначеної концепції та покажемо як нам вдалося їх зреалізувати у педагогічній практиці.

За визначенням автора, **творчою називають педагогічну діяльність, у якій під час її здійснення на правах її цілі та результату і за рахунок її засобів твориться її суб'єкт – учитель** [1]. Зокрема, В.А. Сухомлинський також уявляв собі мету і результат творчої педагогічної діяльності в творенні, перш за все, людини, а не творчої особистості [10].

В основу розробки концепції творчої педагогічної діяльності нами закладено два закони протикання творчої діяльності: **закон розвитку творчої діяльності**, який носить об'єктивний характер, і **закон зростання людських потреб**.

Розвиток творчої педагогічної діяльності визначається розв'язанням протиріч між накопиченим багатством соціальних сил, які знаходяться у зв'язках і відносинах суб'єктів педагогічної діяльності, та можливістю їх привласнення за умов віртуального, глибинного спілкування. **Педагогізація людських взаємин у цілісному навчально-виховному процесі як найпотужнішого засобу людського розвитку** – це окрема діяльність педагога, а дія вченого – предмет дослідження.

Отже, зростання творчого потенціалу суб'єктів педагогічної діяльності проходить у відповідності до зростання потреб людини. Тож, у цілісному навчально-виховному процесі необхідно передбачити можливість розгорнення творчих (сутнісних) сил педагога для того, щоб в рамках педагогічної діяльності задовольнялась значна частина його людських потреб. Прикладом того, які багаті можливості для обдарованих, талановитих вчителів надає педагогічна діяльність для їх саморозкриття, самореалізації, а також і саморозвитку, може слугувати діяльність і особистість педагога-новатора С.М. Ільїна, який на зустрічі у 80-роках з київськими вчителями і студентами відверто заявив: «Я сам собі цікавий!».

В педагогічній діяльності реалізація сутнісних сил педагога можлива тільки для тих учителів, які обрали педагогічну діяльність за покликом, а любов до дітей стала невід'ємною їхньою рисою – тож у такій діяльності, на думку **Франкла**, він і знаходить сенс свого життя [1]. Крім того, ці вчителі усвідомлюють унікальну ситуацію, яку надає їм власна педагогічна діяльність разом зі многовидом, багатством зв'язків і відносин педагога з іншими людьми: учнями, батьками, колегами. А це, як відомо, умова істинного людського, творчого багатства особистості.

Закон розвитку творчої педагогічної діяльності конкретизується через введення психологами глибинного,

Ми створили певні можливості й продовжуємо розробки ЩО РАДИКАЛЬНО ЗМІНИТЬ людську та професійну підготовку вчителів

- Вирішення зазначеної в цій статті загальноукраїнської державної проблеми якості вчителівства потребує спеціально підготовлених кадрів, установ і структур, на які будуть покладені відповідальні повноваження щодо її вирішення. Тож у найближчій перспективі має запрацювати Національний проект педагогічної освіти з відповідним (натомість традиційному – за остаточним принципом) пріоритетним фінансуванням!
- У проблемі започаткування нової якісної педагогічної освіти відповідальність за державою. Ми обґрунтували працюючу ідею, яку варто реалізувати.
- Вчитель-творець як результат такої підготовки, буде здатний плекати духовність та інтелект країни. Він почуватиме себе хазяїном власної педагогічної долі, здатним зарадити собі й іншим. З таким учителем українське суспільство вийде на передові позиції натомість сьогоднішніх – ар'єргардних [7]!
- Запропоновану ТПД можна вважати засобом створення у навчально-виховному процесі благополуччя для дітей-учнів і дорослих-учителів.
Тому така ТПД є реабілітаційною для кожного вчителя та його вихованців.

Ми:

- ініціюємо кардинально протилежне сьогоднішньому ставленню до вчителя та очікуємо появу нового статусу (відповідно до його нової ролі – духовного лідера нації) відповідального творця власної педагогічної діяльності;
 - продемонстрували, як можна працювати сьогодні й не «вигорати», а розвиватися, переважно перебувати у стані творчості, а, отже, емоційної піднесеності.
- Педагоги для свого суспільства – першопрохідці! Хотілося б вірити, що серед освітян – достатня кількість професіоналів-патріотів, які здатні створити власну виховну систему, бо їй не можна запозичити (за К.Д. Ушинським) [11],

тож і спричинити появу освітян – будівничих країни.

Покладено початок позитивним змінам:

- Педагогічна освіта отримала **автентичний пріоритет – людиноцентричність.**
- Відбувається справжнє становлення педагогів, для яких найголовнішим пріоритетом є Людина: люди, діти, і він сам – всі загалом і кожен зокрема. Підготувати сучасного вчителя **означає забезпечити людиноцентриську фундаментальну педагогічну освіту!** Якщо не спроможемося підготувати такого вчителя, жодне із завдань не вирішиться!

Немає вчителя, немає школи, немає суспільства, немає держави! Вибір за нами!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выговская О.И. Творческая педагогическая деятельность в целостном учебно-воспитательном процессе: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01/Укр. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова /О.И. Выговская. – К., 1995. – 203 с.
2. Выговська Ольга. Авторська концепція людини та особистісно орієнтоване навчання: наукове обґрунтування семантичних змін /О. Выговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5-6. – С.41 – 47.
3. Выговська О.И. Инклюзивная освіта – лакмусовий папірець якості педагогічної освіти: від школи для всіх до толерантного суспільства – 2016. – № 4-6. – С. 62-81.
4. Выговська О.И. Людиноцентриська педагогічна освіта: стратегічні орієнтири, методологічні засади //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2016. – № 1-3. – С. 101-110.
5. Выговська О. Педагогічна культура за Сухомлинським – визначальний фактор педагогічної діяльності сучасного вчителя. /Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. – Випуск 20. – Переяслав-Хмельницький, – 2006. – С. 329-344.
6. Закон про освіту // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі // В.Г. Кремень. – 2-е вид. – К.: Т-во «Знання» України, 2010. – 520 с.
8. Нова українська школа (оновлена концепція) // <http://mon.gov.ua/5/konczepczija.pdf>
9. Пирогов Н. И. Избранные педологические сочинения. – М., 1985. – 496 с.
10. Сухомлинський В.А. Вибрані педагогічні твори: В 3-х т. Т.1 / В. О. Сухомлинський; укл. О. С. Богданова, В. З. Смаль. – М.: Педагогіка, 1979. – 560 с., мал.
11. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. – С.-Пб, 1896, т. 2.

віртуального спілкування. Глибинне спілкування, на думку Г.С. Батіщева, – це завжди зустріч двох поколінь висхідного і низхідного в історії, але глибинно причетних один одному в даний її момент, коли його учасники *обидва вчаться жити* [2].

Диалог, як форма спілкування по відношенню до глибинного спілкування – є вторинним. **«Справа в тому, що це онто-комунікативне звертання до інших неможливо створити на рівні засобів мовного самовираження чи мислення, його... можна лише виявити назовні символічно, якщо воно вже є в бутті, якщо саме дійсне буття людини вже вироблено таким».**

Обопільний характер позитивних змін – сутнісна характеристика такої взаємодії. Причому, **якщо вихователь в процесі взаємодії не виявляє ніяких змін в собі, це однозначно свідчить про те, що ніщо не змінилося і у вихованцях. І навпаки, власний розвиток в процесі взаємодії – вірна ознака благотворного впливу на виховання.**

Результатами діагностичного та формуючого експериментів власного дослідження (проведеного автором цієї статті з кінця 1995 по 2015 рр.) з проблеми підготовки сучасного вчителя, який відповідає всім викликам сьогодення, доведено, що такого вчителя підготувати можливо ще під час навчання майбутнього вчителя у вишій, якщо в основі такої підготовки покладено авторську концепцію творчої педагогічної діяльності [1]. У дисертаційному дослідженні автора доведено, що у творчій педагогічній діяльності створюються найкращі умови як для учнів, так і вчителів, для задоволення їхніх основних людських потреб у спілкуванні, самопрояві, пізнанні світу, себе в ньому та сенсу життя в цілому. Завдяки здатності вчителів до емпатії виникає можливість створення виключно значущої ситуації для їх самотворення, коли вчитель стає здатним до фіксування сутнісної єдності між людьми, до більш повного розуміння себе як особистості, тобто до глибинного занурення у себе, до вияву себе нового, до пізнання своєї суті. **Це явище ми називаємо віртуальним полілогом, а саму здатність до віртуального полілогу вважаємо показником опанування людиною найефективнішим механізмом самотворення** [2, 5].

Учитель у творчій педагогічній діяльності є не тільки створювачем умов для розвитку своїх вихованців, але й виявляє себе як саморозвиваюча істота, яка реалізує головне право людини бути вільною, свідомою, здатною до будь-яких змін у власній діяльності.

Olha Vyhovska

From personality-oriented to human-centered education: getting the teacher back to teacher education

Since the moment we recognize the teacher's right to be the aim and the result of his own pedagogical activities on an equal basis with his students and this is recorded in legal documents, the teacher will begin to return precipitously to himself, to his personality, the teacher will be really elated on action, not words.

The activity in which a teacher is both the aim and the result is Creative Pedagogical Activity in author's understanding (Vyhovska, 1995). The demand of learning pedagogical culture of professional communication for classical pedagogical activity is desirable but not compulsory, while it is organic for creative pedagogical activity: there won't be any creative pedagogical activity without such communication – the second doesn't exist without the first. Interaction and communication are the main things in pedagogical activity of a teacher. In accordance with minister Liliya Hrynevych this is a focal point. Such a creative pedagogical activity should become the main activity of a teacher; on the basis of the teacher's ability to conduct such an activity one will assess his successfulness/quality of his getting pedagogical education, his readiness for being a teacher, professional, creator.

Keywords: concept "human being", anticipated changes in pedagogic practice; personality-oriented education, pedagogical culture of professional communication according to Sukhomlynskyi, creative educational activities, virtual polylogue, human-centric education.